

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

1

Řada: VIII

ISSN 1213-9033

Březen 2015

Obsah

Člá nky

Radomil Šolc: <i>Okolo hlavičky Zpráv ČSR</i>	1
Pavel Kolář: <i>Razura na str. 14 RK jako „důkaz“ padělanosti</i>	5
Jiří Urban: <i>Před dvaceti lety</i>	14
Radomil Šolc: <i>Jedno a tři čtvrtě století od prvního zkoumání stáří Rukopisu zelenohorského</i>	16
Členské zprávy	19
Drobné zprávy	19

Okolo hlavičky Zpráv ČSR

RADOMIL ŠOLC

Koncem jara 2015 tomu uplyne osmdesát let, co – jak literární historikové, tak historikové obyčejní a všichni přírodovědci – dostali do rukou první číslo odborného časopisu s hlavičkou *Zprávy Československé společnosti rukopisné*. Pod ní byl den vydání: 15. červen 1935. Úvodním slovem jim byl článek „Zahajujeme ...“, pravděpodobně z pera Karla Třesky.

Jejich první vydání bylo ještě cyklostylované s nákladem 600 výtisků – a bylo hned rozebráno. Pro tento netušený zájem vyšel záhy přetisk. Měl dva zásadní články z pera univerzitního profesora Viktorina Vojtěcha a resumé přednášky Františka Mareše. A dodatek velmi zajímavý: „Cena jednotlivého čísla 1,– Kč, pro členy Společnosti zdarma. Vychází nejméně čtyřikrát do roka.“

Držíme v ruce první číslo Zpráv. Jsme trochu překvapeni: zříme, že již od samého počátku byla jeho hlavička příkrášlena nám tak známou siluetou postav z Palackého mostu, dvojicí Zábojem a Slavojem. Kdož by přitom nevzpomněl úvodních slov písně: „S črna lesa vystupuje skála, na skálu vystúpi silný Záboj ...“ a vítězná „Tamo k šedým horám, tamo dobúří naše pomsta!“

Oba válečníci nás tedy doprovázejí slušnou řádku desetiletí. Jen svůj osobitý časopisecký protektorát museli přerušit za dva jiné protektoráty víceleté, tedy nepřející svobodě myšlení a tisku. Zaslouží si proto určitě, abychom si nad jejich zpodobněním zavzpomínali.

Siluety mají svůj předobraz starý jedno sto a čtyřicet let. Ano, v osmdesátých letech devatenáctého věku se rozhodla Obec pražská překlenout svoji Stříbro-pěnnou novým mostem, který by spojil rozkvétající průmyslovou čtvrt', Smíchov, s jádrem města, především s novým Nádražím státní dráhy, dnes Masarykovým.

Most byl stavěn v letech 1876–1878 podle plánů Josefa V. Reitera. Měl být pýchou města a to jak pro svoji žulovou konstrukci, tak výzdobou. Do předpokládané sochařské soutěže bylo vyzváno devět umělců, vesměs již známých ze zápolení při výzdobě Národního divadla. Soudit je měli tři estetické v čele s Miroslavem Tyršem. Porota dala nakonec poprávu hlas mladému tříadvacetiletému Myslbekovi; ač (prý) svého času při divadelní soutěži pro svoje mládí (říká se o Zítkovi), příliš neuspěl.

Na druhém místě skončil Josef Mauder, co proslul později svým monumentálním pomníkem Julia Zeyera v Chotkových sadech a na třetím Antonín Pavel Wagner, známý svým Lumírem a Zábojem z průčelí Národního divadla. Oba dostali odměnu 200 zlatých. Námětem všech devíti byly rukopisné postavy, poté alegorie Vltavy a jejích přítoků a posléze Hus, Žižka, Václav IV. a Přemysl Otakar II. Ale tentokrát uspěl, a to výrazně, jenom Myslbek; ač pro dílo nebyly zadavatelem dány žádné soutěžní podmínky, ideově byl jeho návrh nejpromyšlenější.

Na levý pražský pylon mostu umisťoval Přemysla s Libuší, na pravý Lumíra s Písní. „Na pylonech smíchovských“, prohlásil nadšený Tyrš, „uzřeli bychom, ku Praze jdouce, vlevo Šárku se Ctíradem, kdežto vpravo Záboj a Slavoj, co vítězové od hranic do středu země, vraceti se mají.“ (Jejich umístění bylo posléze přehozeno.)

Smlouva o dílo byla podepsána 29. července 1882 – a poslední skupinu umělec dokončil až roku 1897. Jeho nejmilejší sousoší Záboje a Slavoj Obec slavnostně „přejala 27. června 1892 o 10. hod. dopolední“, praví zápis. Tvůrčí práce tedy trvala patnáct let. Tvůrčí práce je tu přítom naplněna spory připomínající stavbu tunelu Blanka. Kolikrát už chtěl Myslbek od díla ustoupit: byly spory kolem sádrových odlitků, modelů, placení dílčích honorářů. Ale, a to hlavně, pro důkladnou Myslbekovu práci, dílo stále zdokonalující tak, aby bylo co nejbližší Mánesově představě. Víme například, že Myslbekova *Hudba* – dnes stojící ve foyer Národního divadla, která je odrazem Mánesovy rukopisné *Kytice* – se rodila neuvěřitelných čtyřicet let. Od roku 1872 po 1912. Přítom Myslbek

stále nosil po kapsách skicu Mánesovy rukopisné „děvy“, aby se jí mohl inspirovat.

Za zmínku stojí i náklady vynaložené na naše slavné sousoší, pokud je lze vzhledem ke spletnosti tvorby vůbec vyčíslit: modely, bezpočet skic, měnění návrhů a alternativ, odlitky, finanční zálohy a splátky. To vše se pro nás dnes mísí s Myslbekovou nezištností: na jedno sousoší vychází snad 7000 zlatých. Na Kč přidejme dvě nuly. Korespondence je málo a je nepřehledná; ze všeho jej zůstalo kolegiální vyjádření Václava Brožíka: „*Tys voleš a hovno budeš mít!*“

Hotové dílo, vytvořené v Mánesově duchu, konečně stojí na svém pylonu. Co o něm prohlásil soudce nejspravedlivější, Miroslav Tyrš? Nejdříve ke skicám pro Rukopis královédvorský, byť šlo o dílo nedokončené: „*... stáli jsme před tím nejdokonalejším, co od Mánesa v tom směru zůstalo ... Jak je zde v postavách typus československý povýšen na mocnost rekovskou, skrovným počtem linií podán! ... Zde stojíme před komposicí mistrovskou, ba ve svém způsobu jedinečnou ...*“

Neméně obdivný je i posudek sousoší z roku 1882, ze dvoustránkového hodnocení jenom několik vět: „*Maje před sebou výtvary dojmu tak nevyhladitelného, jak postavy Josefa Mánesa ... tradici právem zachoval ... žeť celý děj písně způsobem samostatným a duchaplným, jakožto na rozhraní mythu a historie položený byl ... Vyšel-li Myslbek posléze co vítěz a konkurence ... překonal tenkrát sama sebe; neváhám říci, že Zábaj a Slavoj jest nejlepší ze všech skupin, jež z dílny Myslbekovy kdy vyšly ...*“

Ještě zajímavá poznámka. Tyrš pro jednotlivé tak řečené „básně“ Rukopisu královédvorského užívá výraz „píseň“, jak je dnes chápeme i my.

Závěrem jedna osobní vzpomínka, do které je zapleteno hned několik náhod. Tak jsou alespoň zachyceny v mém deníku pode dnem

14. února 1945, Popeleční středa

Od půlnoci několik poplachů. Je slyšet i střelba. Před polednem mám vyřizování na smíchovském Zemském úřadu. Při zpáteční cestě opět poplach. Nikdo nesmí zůstat na ulici. Vybíhám proto do přilehlých Petřínských sadů nad Újezdem. Zastavil jsem se až u branky ve Hladové zdi nad Kinského zahradou. Zde slyším nad hlavou nezvyklé bručivé hučení, jakoby se rojily včely. To na nebi se objevily od západu desítky, snad stovky, ve slunkku se stříbřitě třpytících amerických letadel.

Pak třeskatý rachot, jako by se sypalo uhlí do sklepa. Pohlédl jsem přes řeku: zde „Vltava se kúří v raniej páře“. Od Palackého mostu a přilehlé náplavky se už valí bílý dým. Jeho stopa pokračuje přes pseudogotické věže emauzského kostela – zbyly z nich jen pahýly – na Albertov, Královské Vnohřady. Je to vzrušující, spíše nepřijemný pohled... Je 12.30 h. Sklesle jdu na oběd.

Na Národní třídě se srážím s předním členem předsednictva ČSR, ing. Bohumilem Střemchou. Máme si o čem vyprávět ...

Tak končí moje rozpomínání, vyvolané slavným Zábojem a Slavojem, jejichž silueta – bezmála od naší nepaměti – zdobí první stránku Zpráv.

A její skutečný předobraz? Dnes všechna čtyři rukopisná sousoší kráší sad při vyšehradském kostele sv. Petra a Pavla.

Použitá literatura

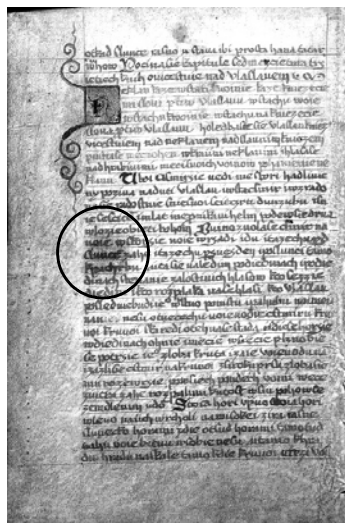
- Jandásek L.: *Dr. Myroslav Tyrš. Výbor z jeho úvah, řečí a spisů*. Brno, Dědictví Havlíčkovo 1932.
- Matějček A., Štech V. V.: *Národ sobě*. Praha, Melantrich 1950.
- Volavka V.: *J. V. Myslбек*. Praha, Neubert 1942.
- Žákavec F.: *Chrám znovuzrození*. Praha, Štencel 1938.

Razura na str. 14 RK jako „důkaz“ padělanosti

PAVEL KOLÁŘ

Útlý svazeček pergamenových lístků, který obsahuje staročeské hrdinské epy a milostnou poezii, byl nalezen Václavem Hankou 16. září 1817 ve Dvoře Králové. Podle místa nálezů je nazýván Rukopis královédvorský (RK). Josef Dobrovský a František Palacký jej považovali za autentický středověký rukopis a o jeho pravosti nepochybovali. S pochybnostmi o středověkém původu RK vystoupil Jan Gebauer v osmdesátých letech 19. století a za autora označil Václava Hanku. Od té doby panuje spor mezi zastánci pravosti RK a jeho odpůrci. I když se občas objevují názory, že autorem RK patrně nebyl Václav Hanka, novodobý původ RK je považován odpůrci pravosti za natolik zjevný, že padělanost RK lze dnes považovat za jedno z novodobých dogmat české literární vědy.

Ve svém historickém soupeření o pravost je RK nejproslulejší svou čtrnáctou stránkou (obr. 1). Na této straně se totiž nachází iniciála N, obtažená takzvanou

Obr 1. Fotografie 14. stránky Rukopisu královédvorského s iniciálou N a vyznačeným tmavším místem na okraji řádků 16–18.

berlínskou modří. Tuto svrchní barevnou vrstvu identifikoval chemik Antonín Bělohoubek při zkoumání rukopisu v letech 1886–1887. Tomuto poznatku on sám nepřikládal žádný mimořádný význam, protože pod vrstvou „novodobé“ berlínské modří našel ještě vrstvu zelenou a na bázi pergamentu ještě červenou rumělkou, kterou se obvykle iniciály středověkých rukopisů kolorovaly. Pro odpůrce pravosti Jana Gebauera se ovšem berlínská modř stala dalším důkazem padělanosti RK. Tento „důkaz“ byl sice odpůrci pravosti později opuštěn, nicméně u neinformované veřejnosti se pro svou srozumitelnost objevuje dodnes.¹⁾

Antonín Bělohoubek po sérii chemických zkoušek došel k závěru, který odpůrce pravosti nepříjemně zaskočil: „RK se po chemické stránce chová jako středověké rukopisy nepochybně pravé“. Pro odpůrce pravosti to byla záhada, na kterou nenalezli adekvátní odpověď. Byla vyslovena hypotéza, že malíř Horčíčka, který byl pasován na restaurátorského génia, namíchal pro Hanku inkoust nebývalých vlastností, kterým se podařilo starobylost RK zdařile napodobit. Objevila se také snaha zpochybnit důvěryhodnost zkoušek chemika Bělohoubka, ale díky jeho odbornému renomé a především díky jeho pečlivosti a podrobné dokumentaci všech analýz, nebyl jeho verdikt dodnes přesvědčivě zpochybněn.²⁾

V šedesátých letech 20. století, v atmosféře celkového politického uvolnění poměrů, připadl populární spisovatel literatury faktu dr. Miroslav Ivanov na myšlenku, tuto historickou záhadu vyřešit. Díky vstřícným kontaktům se špičkami politické moci a díky intervenci tehdejšího ministra kultury, vydal ředitel Národního muzea z trezoru RKZ k novým chemickým zkouškám. Ivanov si pro řešení vybral Kriminalistický ústav, kde mu byli k ruce přiděleni dva specialisté mjr. Sitta a pplk. Srnec a byl vytvořen řešitelský tým. Velkou pomocí k seznámení se s historií rukopisného sporu byl dr. Ivanovovi další člen týmu, původně obhájce pravosti RKZ, JUDr. Jaroslav Šonka. Později byl do týmu přizván jako externí konzultant i akademický malíř a restaurátor Jiří Josefík. Ivanov sice nebyl paleograf ani chemik, ale neváhal oslovit odborníky z nejrůznějších oborů a díky dobové atmosféře i spisovatelově popularitě měl prakticky všude dveře otevřeny.

Dr. Ivanov se začal podrobněji seznamovat s historií rukopisného sporu a záhy zjistil, že předkládaný problém podcenil. Všichni chemici, kterým nechal nezávisle posoudit Bělohoubkovu analýzu, nenalezli v jeho postupech žádné pochybení. V Kriminalistickém ústavu tak začal mikroskopický a chemický

¹⁾ Otázku původu berlínské modří v iniciále N nově diskutuje Lubomír Sršeň ve studii Příspěvek k poznání osobnosti Václava Hanky. *Sborník Národního musea v Praze A 63* (2009), s. 134–147.

²⁾ Nesměrák K.: Historie a perspektivy hmotného průzkum Rukopisů královédvorského a zelenohorského. *Chemické listy* 107 (2013), s. 194–201.

průzkum rukopisů s cílem nalézt doklad padělanosti RK. Ukázalo se, že přes moderní vybavení laboratoří Kriminalistického ústavu, neexistuje způsob pro stanovení absolutního stáří rukopisu psaného železo-galovým inkoustem. Bezradnost při chemickém zkoumání RK připomíná Ivanovův rozhovor s Josefem Smrkovským, který autor uvádí v knize *Utajené protokoly*:³⁾ „Na hlavičku hřebíku uhodil Smrkovský: informoval jsem ho o všem, pozorně naslouchal, i když měl jiných starostí až až, a když jsem skončil, stručně se zeptal: – A co Rukopis královédvorský? Jak jste s ním daleko? Musel jsem připustit, že se sice kriminalistům podařilo vyrobit „inkoust“ stejného vzhledu jako má psací látka RK, ale jinak že jsme stále na začátku...“

Přesvědčivý důkaz padělanosti z hlediska chemie se Ivanovovi nalézt nepodařilo. Ledabylá dokumentace chemických zkoušek a řada dalších nedostatků při jejich provádění vedla oponentní komisi Kriminalistického ústavu k tomu, že výsledné „Protokoly RKZ“ nedoporučila schválit a uvolnit ke zveřejnění.⁴⁾

Palimpsestový důkaz

Pergamen určený ke psaní býval ve středověku používán opakovaně. Starý text byl vymyt a vyškrobán a na nově vyhlazený povrch pergamenu bylo možné zapsat nový text. Takový pergamen je nazýván palimpsest. Původní vyškrobáný text lze někdy chemickými nebo optickými metodami zviditelnit a přečíst. V minulosti se tak podařilo objevit celou řadu zajímavých historických textů. Také se ovšem podařilo mnoho rukopisů chemickými experimenty dokonale znehodnotit.⁵⁾ Palimpsest sám o sobě samozřejmě žádným důkazem padělanosti není. Protože se latinské písmo historicky vyvíjelo, spodní tj. „zviditelněné“ písmo by mělo být starší než písmo svrchní. Pokud je tomu naopak, lze se oprávněně domnívat, že nově zapsaný text na pergamenu své stáří pouze „předstírá“ a jedná se tedy o doklad padělanosti rukopisu.

Takový důkaz má pochopitelně řadu úskalí. Jedním z omezení jsou vývojové fáze latinského písma, které nejsou přesně časově ohraničené. Zvláště na rozhraní vývojových etap existovalo často písmo novější po určitou dobu vedle písma staršího. Zvláště ve středověku se odděleně vyvíjejí písma národní a liší se i písma jednotlivých skriptorií – písařských dílen. Dalším úskalím je, nakolik se podaří spodní písmo opravdu přečíst a jedná-li se opravdu o spodní písmo. Za

³⁾ Ivanov M.: *Utajené protokoly aneb geniální podvod*. Praha, Centurion 1994, s. 116.

⁴⁾ Urban J., Nesměrák K.: *Fakta o Protokolech RKZ*. Praha, Neklan 1996, s. 46–49.

⁵⁾ Široký M.: Metody chemického zviditelnění. In: Durovič M. a kol.: *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha–Litomyšl, Paseka 2002, str. 343.

palimpsest lze totiž prohlásit jak rukopis, kde bylo spodní písmo zviditelněno a přečteno celé nebo rukopis, kde se ze spodního písma podařilo přečíst jen několik slov nebo jen několik písmen. V takovém případě se nemusí jednat o spodní písmo a tedy o „palimpsest“, ale jen o písarovu opravu, razuru, při které bylo vyškrábáno jen omylem zapsané písmeno nebo slovo.

Rukopis královédvorský nikdy za palimpsest považován nebyl. Počínaje Dobrovským a Palackým, stejně pak paleografové Emler, Friedrich, Hrubý nebo Fiala, kteří RK podrobně zkoumali, jej za palimpsest nepovažovali. Žádné spodní písmo v RK nenalezl ani Viktorin Vojtěch, který RK podrobil zkoumání nejrůznějšími fotografickými technikami. Razur byla ovšem v RK celá řada, ale tyto razury nikdo za příznak palimpsestu nepovažoval. Razury se totiž vyskytovaly izolovaně a odpůrci pravosti v nich spatřovali spíše snahu „falzátora“ napravit pravopisné chyby a dodatečně tak archaizovat již napsaný text.

Ivanov ovšem očekával v odhalení palimpsestu elegantní cestu, jak rozetnout gordický uzel padělanosti RK, když mu byl přesvědčivý důkaz na poli chemie odepřen. V tomto odhodlání jej také utvrzoval úspěch výstavy v Národním muzeu *Sdělení výsledků o zkoumání RZ* v květnu 1969, kde byly prezentovány Josefikovy rekonstrukce gotických iniciál a RZ jako palimpsest. Ivanov se nezdával naděje, že by mohl tento úspěch zopakovat i s RK.⁶⁾

Mastná skvrna na straně 14 Rukopisu královédvorského

Jak již bylo uvedeno, RK obsahuje celou řadu razur. K těmto písarským opravám se vyjadřovala tzv. razurová komise Národního muzea v roce 1880, která podrobně rukopis z hlediska přítomnosti razur zkoumala. Na str. 14 RK, na okraji řádků 16–18, ovšem žádnou razuru v rukopise neidentifikovala.

Již dříve, v roce 1862, ovšem na toto místo v rukopisu upozorňuje knihovník Vrťátko v úvodu k fotografickému vydání RK.⁷⁾ Píše: „*Na str. 14, skvrna jako od mastnoty zkraje řádkův 16, 17 a 18.*“ Stejnou skvrnu popisuje Vrťátko i na opačné straně listu, tj. na str. 13. Opět píše: „*Pergamen po stránce této čist, až na malé místo, na konci řádků 16, 17 a 18, něco temnější, jako od mastnoty.*“ Na dalším listu opět shledává Vrťátko mastnou skvrnu, tentokrát na str. 16, píše: „*V levém kraji řádků 17 a 18 skvrna jako od mastnoty.*“ Na str. 15 mastnou skvrnu sice nepopisuje, ale tmavší místo tam můžeme vidět sami (obr. 2).

V souvislosti s mastnou skvrnou na str. 14 je potřebné uvést důležitý detail. RK byl v roce 1861 rozebrán z novodobé Hankovy vazby pro účely

⁶⁾ Josefikovy „rekonstrukce“ spodního písma v RZ, kdy jsou mezi iniciály spekulativně vpisovány texty žalmů jako doklad původního Žaltáře, byly podrobeny kritice Jiřím Urbanem (Urban J., Nesměrák K.: *Fakta o Protokolech RKZ*. Praha, Neklan 1996, s. 61–80).

⁷⁾ Vrťátko A.J.: *Rukopis Kralodvorský*. Vydání fotografické. Praha, 1862, s. 17–19.

Obr. 2. Mastná skvrna na straně 14 RK a zrcadlová poloha tmavé skvrny na straně 15 RK.

fotografování a od té doby je uchováván v Národním muzeu jako konvolut volných dvojlistů. Při průzkumu dvojlistů tak může uniknout souvislost sousedících stran ve složce původního knižního bloku. Mastná skvrna se totiž neobjevuje pouze na str. 14 (13), ale i zrcadlově na protilehlé straně 15 (16). Ve všech případech se jedná o tmavší místo na úrovni řádek 16–18, umístěné buď při levém (str. 14 a 16) nebo pravém (str. 13 a 15) okraji textového zrcadla. Jak jsme již uvedli, tyto tmavé skvrny připisoval knihovník Vrt'átko mastnotě.

Ivanovův „objev“ palimpsestu

Ivanov vzpomíná na tento přelomový okamžik ze dne 13. října 1969 takto:⁸⁾

Odkládám lupu, znovu otáčím stránkou sem a tam. Josefík se Srncem zatím bedlivě mikroskopují. Napadá mě opět ta myšlenka, není-li RK palimpsestem. Kdyby byl, třeba by se někde našly stopy po bývalém – tedy

⁸⁾ Ivanov M.: *Utajené protokoly aneb geniální podvod*. Praha, Centurion 1994. s. 117–118.

původním – písmu. Pitomost, oponuji sám sobě, tolik paleografů už zkoumalo pergameny, našli by to... Nemuseli, chlácholím se. Mohli zkoumat jiné listy, mohli být roztržiti... Všichni? Třeba všichni... Opět zvedám pergamenovou stránku proti tlumenému světlu, obracím ji, oči zabodávám do jednotlivých řádků, probírám je od začátku ke konci, dělám to jednou, znovu, a ještě jednou, po desáté, po patnácté.

Ještě nic netuším.

Ještě pokojně sedím na židli, ti dva opodál pilně hledí do mikroskopů a snaží se přijít na kloub iniciálám, venku dávno padla říjnová tma, trochu mží, asfalt se šedě leskne.

Náhle vykřiknu! Srnec s Josefíkem vyskakují ze svých míst a vytřeštěně se na mne dívají. Mám pravděpodobně oči dokořán, v ruce držím pergamenovou stránku, na níž je modrá iniciála N, druhou dělám nerozumně posušky, které nechápou.

– Prosím vás, podívejte se...

– Co to máš, ptá se rozčileně Josefík, který vycítil v mém hlase vzrušení.

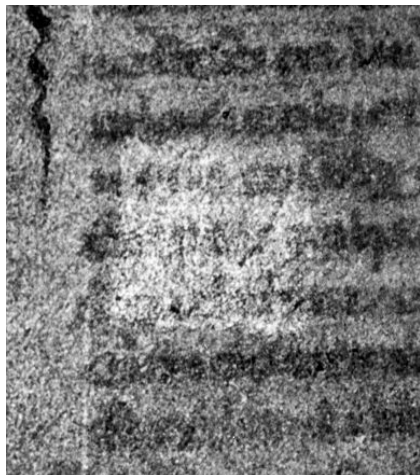
Polkl jsem naprázdno a pak šťastně téměř slabikují: – Palimpsest!

V bočním rozptýleném světle lampy si Ivanov povšiml světlejšího obdélníčku při okraji řádek 16–18, který svou velikostí odpovídal velikosti iniciály N, umístěné na řádcích 4–6 téže strany. Jednalo se o totéž místo, které již dříve Vrťátko identifikoval jako mastnou skvrnu. V tuto chvíli ještě žádné spodní písmo nalezeno nebylo, takže přesnější označení tohoto nálezu by bylo „razura“ a nikoli „palimpsest“.

Předpokládaná razura iniciály ovšem neleží při okraji textového zrcadla jako iniciála N nebo ostatní iniciály RK, ale je posunuta směrem do textu. To je v případě hypotetické iniciály podezřelé, protože středověké iniciály vždy spíše z textového zrcadla vystupují a nebývají posunuty do textu. Není ovšem vyloučeno, že se o žádnou razuru ve skutečnosti nejednalo. Mastnota zvyšuje průsvitnost pergamenu a světlejší flek mohla mít na svědomí opravdu jenom mastnota popsaná již dříve Vrťátkem. Na druhou stranu, samotná mastná skvrna by poměrně obtížně zachovala přesně ohraničený obdélník.

Obdélníková razura na str. 14 RK byla Ivanovem dokumentována fotografováním v procházejícím viditelném světle (obr. 3). Při průzkumu starých uměleckých památek a pergamenů se užívá fotografie jak z viditelné části spektra (pro dokumentaci), tak i fotografie v ultrafialové nebo infračervené části spektra.⁹⁾ Tyto fotografie jsou obvykle prováděny v odraženém světle. V procházejícím světle (Ivanov píše „v průsvitu“) se mohou ve fotografickém obraze

⁹⁾ Krejčí A.: Nedestruktivní fotografické metody a postupy pro výzkum a diagnostiku uměleckých děl a kulturních památek. In: *Sedmý seminář restaurátorů a historiků*. Kružberk u Opavy 1988, s. 207–217.

Obr. 3. Fotografie místa na řádcích 14–18 na straně 14 Rukopisu královédvorského v procházejícím viditelném světle.

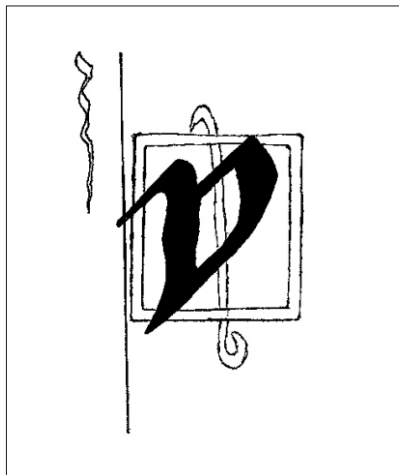
objevit kromě spodního písma také části písma z opačné strany pergamenu, nebo i nehomogenity samotné psací podložky.¹⁰⁾ Právě fotografie v procházejícím viditelném světle (obr. 3) se stala podkladem pro rekonstrukci spodního písma.

Nyní nastal čas pro akademického malíře Josefíka, aby v místě razury našel spodní písmo, které bude pokud možno mladší než písmo RK. Výsledek Josefíkovy rekonstrukce si můžeme prohlédnout na obr. 4. Josefík se přidržel vzorů gotického písma, které již uplatnil v RZ. Tehdy se jednalo podle paleografa Ivana Hlaváčka o gotickou „textualis formata“ pocházející ze 13. století. Protože stáří běžného písma RK bylo paleografy kladeno do 13. až 14. století, palimpsestový důkaz padělanosti se nekonal. Spodní písmo nebylo mladší než písmo rukopisu.

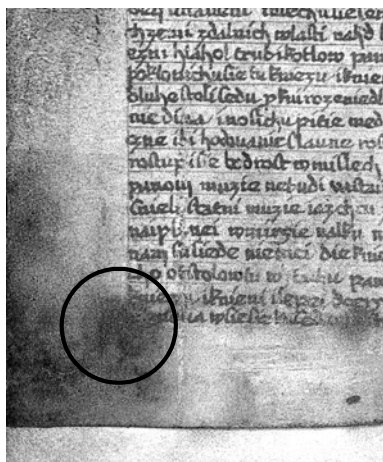
Další odstraněnou iniciálu nachází Josefík na straně 18 RK. Rekonstruuje ji tentokrát z běžné fotografie zašpiněného místa při levém spodním okraji textového zrcadla (obr. 5). Rekonstruovanou iniciálu *K* (obr. 6) si snad lze představit jako polokurzivní kapitálu humanistického písma, ale těžko může představovat iniciálu gotickou a typem písma se tak zásadně liší od iniciály *V* na obr. 4 (cit. ¹¹⁾).

¹⁰⁾ Na úskalí chybné interpretace fotografické dokumentace upozorňuje již v roce 1929 Viktorin Vojtěch. O Rukopisu královédvorském píše: „Zdalo se sice, že se tu a tam objevovaly jakési stopy nějakého písma, ale při bližším zkoumání se to ukázalo jako nečistota nebo struktura pergamenu. Při pozorování takových míst je dlužno si počínati opatrně, abychom se nedali svěsti fantazií a neviděli tam písmo nebo kresbu, která tam ve skutečnosti není.“ Vojtěch V., Flajshans V.: *Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský. Dokumentární fotografie*. Praha, Česká grafická Unie 1929, s. 13.

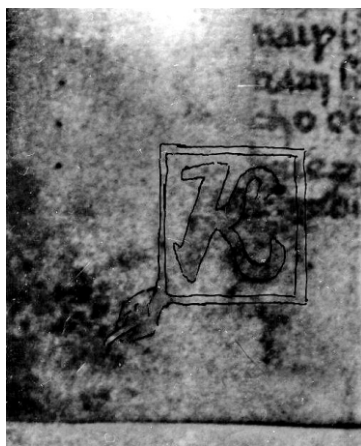
¹¹⁾ Obr. 3, 4 a 6 jsou převzaty z fotografických příloh Ivanov M., Josefík J., Sitta J., Srnec D., Šonka J.: *Protokoly o zkoumání Rukopisů královédvorského a zelenohorského a některých dalších rukopisů Národního muzea v Praze (1967–1971)*. *Sborník Národního muzea C* 36 (1991), s. 1–116.

Obr. 4. Josefíkova rekonstrukce „odstraněné“ iniciály *K*.

Obr. 5. Fotografie 18. strany RK.

Obr. 6. Josefíkova rekonstrukce „odstraněné“ iniciály *K*.

Závěrečné shrnutí

Ukázali jsme si na příkladu (nejisté) razury na str. 14, jak ve snaze prokázat padělanost RK vedla touha spisovatele Ivanova a fantazie malíře Josefíka ke zcela spekulativním závěrům. Chemické zkoušky RK byly v oponentním řízení odmítnuty a z několika snad zbytků inkoustu či nečistot, které spolupůsobí jako optický klam, je konstruována domnělá iniciála spodního písma. Písma, po kterém ovšem nezůstalo v celém rukopise jediné čitelné písmeno.¹²⁾ I kdybychom přes veškeré uvedené výhrady připustili, že na místě oné razury na str. 14 byla původně zapsána iniciála V, nemohlo by se jednat o důkaz padělanosti, protože písmo rukopisu není starší než písmo této iniciály.

Přesto se výsledky Ivanovova týmu prezentované v „literatuře faktu“ stávají pro historiky a jazykovědce dalším důkazem padělanosti RK. Jako příklad uvedu pasáž historika Jaroslava Opata ze životopisné knihy o TGM. Opat píše¹³⁾: „Provedené výsledky chemických a mikroskopických zkoušek, jakkoli nechávaly nejednu otázku nezodpovězenou, vyzněly tak nakonec nepřímou ve prospěch kritiky daného rukopisu.“ A v poznámce pod čarou upřesňuje: „Poslední mikroskopické a chemické zkoušky Rukopisu královédvorského prováděl tým znalců koncem šedesátých let, 150 let po jeho objevení. Složitým zkoumáním bylo i touto cestou prokázáno, že RK je falzum. Popis zkoumání podává M. Ivanov v práci *Záhada Rukopisu královédvorského, Praha 1970.*“

Na druhou stranu je ovšem potřebné uvést, že pokud odmítneme Ivanovovy důkazy padělanosti, nestává se automaticky z RK bezpečně pravý středověký rukopis. Nelze ovšem mlčky připustit, aby se spekulace a nevědecké metody zainteresovaných osob předkládaly veřejnosti jako nepochybný důkaz padělanosti. RK je jistě v řadě ohledů rukopis sporný, ale důkazy jeho padělanosti si nelze libovolně vytvářet jak se to komu hodí.

¹²⁾ Pochybnosti o dokladech spodního písma v RK jsou diskutovány v publikaci Urban J., Nesměrák K.: *Fakta o protokolech RKZ*. Praha, Neklan 1994, s. 81–96.

¹³⁾ Opat J.: *Filozofa politik T. G. Masaryk 1882–1893*. Praha, Melantrich 1990, s. 179.

Před dvaceti lety

JIRÍ URBAN

Za tři roky uplyne 200 let od nálezů Rukopisů královédvorského a zelenohorského. Za ta dvě století se na naši a vlastně i světové kulturní scéně kolem Rukopisů mnoho odehrálo. Rukopisy daly vzniknout bezpočtu uměleckých a literárních děl a četné literatuře odborné, zaměřené v hojně míře na otázky pravosti, resp. vzniku těchto památek. Bezesporu nejvíce papíru spotřebovala literatura spisovatele Ivanova, který svou rukopisnou kampaň zahájil v létech tzv. pražského jara a k danému tématu sepsal několik knih, vydaných ve statistických nákladech.

Dnes ještě žije hodně pamětníků pozoruhodné doby šedesátých let, kdy započal v Literárních novinách vycházet patnáctidílný seriál spisovatele Ivanova o Rukopisech. Takový prostor dosud nebyl věnován žádnému jinému tématu. Pro umlčené znalce rukopisné problematiky to bylo šokující v mnoha směrech. Najednou spor nebyl vyřešen a uzavřen, jak se dříve z oficiálních míst tvrdilo a o obhájících se náhle nepsalo s despektem. A z iniciativy prominentního spisovatele bylo povoleno nové hmotné zkoumání podezíraných památek. Jak známo z bohaté literatury spisovatele Ivanova, zkoumání se provádělo na půdě Kriminalistického ústavu, přičemž v badatelském týmu počtem převažovali externí zájemci nad dvěma zaměstnanci Kriminalistického ústavu. A tak ještě dříve, než byl průzkum dokončen a oponován, dostalo se čtenářům zásluhou člena badatelského týmu četných citací z „chemických protokolů Kriminalistického ústavu“ prostřednictvím literatury faktu.

Hlavním cílem tohoto uvažování je především připomenout, že před dvaceti lety se dostaly zájemcům dlouho slibované protokoly o zkoumání Rukopisů Ivanovým týmem. Byly zveřejněny ve Sborníku Národního muzea. Pro badatele, kteří čekali, že konečně budou moci ověřit informace uváděné v literatuře faktu, nastalo velké překvapení pro absenci fotografické dokumentace jakož i významných textových partií, které ke skutečnému protokolu patří. Omluvilo se to nedostatkem finančních prostředků.

Vyšlo také najevo, že chemické zkoumání, s nímž se v literatuře faktu zhusta operovalo, ve skutečnosti nehrálo významnou roli. Autoři to v předmluvě k protokolům vysvětlují takto: „*Během naší práce jsme pochopili, že se chemické zkoušky Rukopisů nemohou stát pro konečný výsledek rozhodující, neboť prakticky nevedly k objasnění technologie vzniku Rukopisů....*“

Toto stručné sdělení ale už vůbec neovlivnilo myšlení mnoha našich vzdělanců. U nás v hojné míře panuje přesvědčení, že závěry Ivanovova týmu jsou opřeny o exaktní chemické průzkumy. A těm, kdo toto přesvědčení nesdílejí se šmahem imputuje slepá víra.

O tom, že vlastně nejde o protokoly Kriminalistického ústavu se naše veřejnost také nedozvěděla. Na základě oponentního řízení, které v Kriminalistickém ústavu proběhlo v roce 1975, bylo Vědeckou radou konstatováno, že: „*provedené zkoušky zkoumání v řadě směrů bud' nepotvrzují závěry zpracovatelů, nebo aspoň nevedou k jednoznačným faktům, resp. je nelze pokládat za dostatečně vědecky průkazné.*“ A následně se Kriminalistický ústav od celé věci zcela distancoval.

Spisovatel Ivanov vydal v roce 1994 knihu *Utajené protokoly aneb geniální podvod* a tam uvedl, že zmíněná oponentura byla politicky zmanipulovaná. Kniha vyšla ve značném nákladu a učinila své.

Veřejnost se rovněž nedozvěděla, že v Národním muzeu zasedala po sametové revoluci další komise, která sice odmítla tvrzení spisovatele Ivanova o zmanipulované oponentuře, ale zároveň nedoporučila diskutovat na veřejnosti o materiálech Ivanovova týmu, protože by prý „*rozvířené diskuse mohlo být zneužito obhájci Rukopisů*“.

Za knihu *Utajené protokoly aneb geniální podvod* byla v roce 1994 spisovateli Ivanovovi udělena cena Egona Ervína Kische. Ocenění nesporných vypravěčských kvalit autora by ovšem nemělo být chápáno jako záruka neomylnosti a být důvodem k odmítání diskuse k danému tématu.

Jedno a tři čtvrtě století od prvního zkoumání stáří Rukopisu zelenohorského

RADOMIL ŠOLC

V těchto dnech uplývají dvě výročí lodních hrůz. Uplývá sto let od zkázy Titaniku. To truchlil celý svět nad nešťastnými sedmnácti sty obětí. Poslední film mající za námět tuto katastrofu, vydělal svým tvůrcům nad nimi nejvíce, co bylo kdy za film utrženo. A navíc kupu Oscarů.

O druhém dramatu film – zatím – natočen nebyl. Uplynula od něj také kupa desetiletí. Sedm. To sovětské ponorce se povedl husarský kousek: potopit v Baltu civilní loď s trojnásobným počtem – tentokrát uprchlíků z válečné vřavy – na palubě.

Ale připomeňme si i třetí výročí. Jednosté sedmdesáté páté uplyne na rozhraní srpna a září. Připomíná nám je tentokrát televizní pořad, který se snažil rozklíčit záhadu tak zvaného Bermudského trojúhelníku.

Tolik úvodem.

Článek chce připomenout nenaplněný život Augusta Karla Josefa Cordy, neboť současná věda si zatím na něj vzpomíná jenom výjimečně. Dnes ji nahradíme.

Přírodovědec profesor Karel Bořivoj Presl (1794–1852) jej po právu nazval „*nejzasloužilejším pracovníkem první polovice XIX. století*“. A co více, co o něm dodal po první světové válce sám sveřepý tzv. protirukopisný bojovník, literární dějepisec, Josef Hanuš (1862–1941) až z Bratislavy: „*jím Museum nabylo neobyčejně nadaného a vynikajícího pracovníka ... s vědeckými díly, jejichž pověst pronikla daleko za hranice.*“

August Corda se narodil dne 22. listopadu 1809 v Liberci, tedy před 205 lety, v německé rodině. Osířev, byl jako malý vychováván u svého strýce Vojtěcha. Ačkoliv ho zpočátku učení příliš nelákalo, brzy překonal obvyklý mladický nezáměr: po dvouletém studiu na lékařské fakultě cele propadl přírodním vědám. O jeho mimořádných schopnostech svědčí například i spolupráce s Alexandrem von Humboldem, důstojným to pánem, o čtyřicet let starším jeho.

Již jako šestadvacetiletého jej jmenoval Výbor Musea kustodem živočišných sbírek se slušným platem, dnes převedeným na čtyřicet tisíc korun českých

měsíčně. Tím měl zajištěnou existenci. Mohl se tak věnovat plně svým odborným pracem, zejména v oboru tajnosnubných rostlin.

V nich vynikl (zejména pro nás) pro svoje nepřekonatelné znalosti v oboru mikroskopie. A právě pro ně bylo v roce 1840 provedeno první odborné zkoumání Libušina soudu – dnes známého jako Rukopis zelenohorský. Jím prokázal nade vše pochybnost, že je psán inkoustem postupně se rozkládajícím a že se proto chová jako „*dokument nanejvýše starý při srovnání pergamenu z XIII. a XIV. století a některých ještě starších*“.

Tyto výsledky, jak známo, potvrdil posléze i Viktorin Vojtěch. Přes to je nevzali na vědomí jak mnozí historici, tak i laičtí autoři tzv. literatury faktu. Tolik jenom mimochodem.

Obdobné stáří bylo ještě prokázáno v nálezu Palackého a Šafaříka v knihovně rajhradského kláštera, v Martyrologiu Adově. Podle všeobecného zvyku bylo připsáno Františkem Ryšánkem nešťastnému Václavu Hankovi. Také tento rukopis

– věnovaný památce svatého Dimitria – je psán inkoustem, staletými chemickými pochody stejně nazelenalým jako RZ, a hluboce vsáknutým do pergamenu.

V následných letech vydává Corda s Kašparem hrabětem Šternberkem i jinými vědci další a další díla. Tentokrát jsou z oboru mykologie a paleontologie; jak bylo zvykem vesměs německy, popřípadě francouzsky a anglicky. V nich opět hraje důležitou úlohu jeho dokonalá práce s mikroskopem.

Dalším krokem po vědeckém nebi se mu mělo stát stipendium Josefa knížete Colloredo-Mansfelda.

Jakoby řízením pošklebujícího se Osudu byl kníže Josef synovcem Jeronýmovým a bratrancem Františkovým. To je toho, co má na svědomí pravděpodobné zničení dalších pergamenu Libušina soudu při likvidaci zámečského archivu na Zelené Hoře.

V roce 1848, nedlouho po známých Svatodušních bouřích, mu Colloredo-Mansfeld umožňuje – na onu dobu – velkolepou přírodovědeckou cestu po severoamerickém Texasu. Dne 6. listopadu, po dokonalých přípravách, nastupuje Corda v Brémách na loď plující do luisianského New Orleansu při ústí Mississippi. Ze Států poté po tři čtvrtě roku posílá do Prahy zprávy o své sběratelské činnosti.

Vlastnoruční karikatura
Augustina Cordy

Náš vynikající vědec, obtížen bohatou vědeckou kořistí, nastoupil zpáteční cestu dne 28. srpna 1848 lodí Victorií do Brehmenhavenu při Severním moři. Sbírký, které vezl, byly určeny „Wlasteneckému Museum w Čechách“, jak znělo jeho jméno.

Lod' Viktorie (jak tragický to název) vyplula daným kurzem: minula Key West jižně Floridy. Pak zamířila k severovýchodu přes Malou bahamskou lavici, aby za ní – někde jižně od Bermud – navždy zmizela v hlubinách Atlantiku i s Augustem Karlem Josefem, tehdy ještě ne čtyřicetiletým.

Asi jako další oběť smutně proslulého trojúhelníku.

Členské zprávy

Pozvánka na XXII. řádnou valnou hromadu České společnosti rukopisné

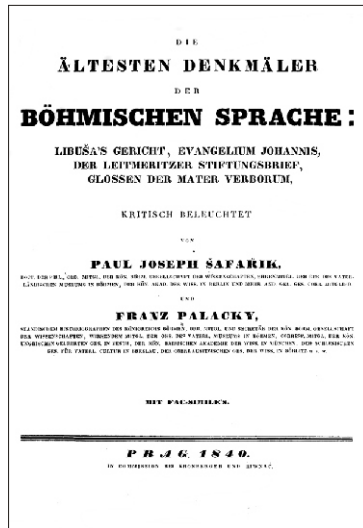
Dvacátá druhá řádná valná hromada ČSR se uskuteční v sobotu 25. dubna 2015 v salonku restaurace *U dobré myšlenky*, Trojická ulice, Praha 2. Na programu valné hromady bude kromě odborných příspěvků hlasování o změně stanov podle nového Občanského zákoníku, volba Výboru Společnosti a přijímání nových členů. Těšíme se na setkání.

VÝBOR ČSR

Drobné zprávy (červen 2014 – prosinec 2014)

- Server *Via Historia – Váš průvodce méně známou historií* (<http://viah.wargaming.cz/>) uveřejnil seminární práci Dominika Vachudy *Odkaz Rukopisů včera, dnes a zítra*. Práce vychází z knih spisovatele Ivanova.
- Časopis *Tajemství české minulosti* (2014/červenec-srpen) otiskl článek Mgr. Michaely Sochové *Nekonformní modrý abbé*. Jedna kapitola je věnovaná „*neblahé kontroverzi s Rukopisy*“. Rukopis zelenohorský označil Josef Dobrovský za „*podvrženou mazanici*“. Autorka napsala: „*Teprve po provedení důkladného rozboru díla mu historie dala za pravdu.*“
- Zámek Zelená Hora u Nepomuku byl první tři vikendy v srpnu otevřen pro veřejnost. V Libušíně sálu připravila Česká společnost rukopisná výstavu věnovanou problematice RKZ.
- Prezident Miloš Zeman diskutoval s prezidenty středoevropských států na Právnické fakultě Univerzity Karlovy 17. listopadu 2014. Mimo jiné řekl: „*A kdybych šel ještě do hlubší minulosti, rád bych připomněl Masarykův boj proti rukopisným falzům – Rukopisu zelenohorskému a královédvorskému, kdy Masarykovi vytloukli okna a studenti ho vypískali z jeho přednášky, protože rušil útěšnou iluzi o tom, jací jsme v minulosti byli hrdinové a jakou geniální literaturu jsme v té době měli.*“

JAROSLAV GAGAN

Pavel Josef Šafařík, František Palacký: *Nejstarší památky české řeči.*

Česká společnost rukopisná vydá v druhé polovině roku 2015 první český překlad fundamentálního spisu P. J. Šafaříka a F. Palackého týkající se zejména Rukopisu zelenohorského, Evangelia sv. Jana a glos v Mater verborum. Z německého originálu přeložila Mgr. Dana Mentzlová, latinské pasáže přeložil Dr. Karel Nesměrák.

Knih o asi 200 stranách vyjde v omezeném nákladu určeném **pouze pro knihovny a subskribenty**. Odhadovaná cena je 220 Kč. Publikaci si lze závazně objednat u předsedy ČSR Karla Nesměráka na adrese Tusarova 24/1250, 170 00 Praha 7 nebo e-mailu nesmerak@natur.cuni.cz.

Kromě tištěného vydání bude publikace posléze přístupna v elektronické podobě na webových stránkách ČSR.

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@rukopisy-rkz.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 223 260 897/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://www.rukopisy-rkz.cz/>

WWW stránky ČSR:

<http://www.rukopisy-rkz.cz/csr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

ISSN 1213-9033

Řada VIII, číslo 1, vyšlo: 3. března 2015.

MK ČR E 13420

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.

E-mail: rkz@rukopisy-rkz.cz. On-line přístupno na <http://www.rukopisy-rkz.cz/csr/>.

Vychází nepravidelně, nejméně dvakrát ročně. Rediguje RNDr. Karel Nesměrák, Ph.D.